

ЛІТАРАТУРНЫ ДАДАТАК ДА ГАЗЕТЫ „САВЕШКАЯ БЕЛАРУСЬ”

№ 10

15 чэрвеня 1928 г.

№ 10

З Ё М Е С Т

„Ах да чаго даходзе”. Апавяданьне. А. Родзевіч. Ростань. Верш. Максім Лужанін. Дворнікі. Апавяданьне. С. Шушкевіч. Пра песьню і дзяўчыну. Верш. Янка Бобрык. Каб не забыцца пра іх. Грамадаўцам. М. Грамыка. Травень. Верш. Ю. Лявонны. На крэпары. Верш. Ів. Шэўчэнка. Літаратурны сілуэт Алеся Дудара. Алёша. Бібліаграфія.

Л. Родзевіч.

„Ах, да чаго даходзе” ...

(З жыцця Зах. Беларусі)

Подпракуратар Хап-Мацальскі в маладых, але равішных; ён сын фабрыканта, будучы яшчэ студэнтам, лічыў сваім патрыатычным абавязкам быць агентам дэфэнзывы і памагаў вылаўліваць камуністаў. Жыруючы ў часе адной дэмавістрацыі быў апазнаны як шпік і так моцна павалтужаны праз рабочых, што яго грэцкі арыстакратычны нос назаўсёды страціў сваю радавітую форму.

Гэтая насавая драма выклікала сэрцовую трагедыю, бо хутка Хап-Мацальскі пераканаўся, што яго здратаваная фізыяномія вызывала стрымліваючаю ўсьмешку ў кабет, альбо пужала іх. І вось ён рашыў мсьціць бальшавіком яны вінаваты — мсьціць фізычна, мучыць іх цела, калечыць твары, ламаць насы.

Пасьля няўдалых задэтаў ці якой жыцьдэвай няўдачы Хап-Мацальскі ішоў у катойню дэфэнзывы. Тут ён адводзіў сваю душу. Цэлымі начамі праседжаў у дэфэнзыве і ўласнаручна зьбіваў да паўсьмерці няшчасныя ахвяры, зьбіваў асабліва вышуканымі праз яго спосабамі. Але малады інквізытар выдзяляўся такжа, як запальчывы вораг камуністаў і пазасьценамі дэфэнзывы — у шырокім кругу сваіх знаёмых, на банкетах, у прэсе. Хутка Хап-Мацальскі пераканаўся, што прасьледваньне бальшавікоў ня толькі прыносіць задавальненьне яго помсьце, але мае і другі, больш карысны, бок. Ён пачаў слыць як вялікі патрыот —

яму давалі пачотнае месца ў банкеттах, ён карыстаўся прывілегіямі ва ўнівэрсытэце, ён стаў тэмай гутарак прыгожых жанчын, адным словам павабная кар’ера, ня гледзячы на яго скумячаны нос, ветліва яму ўсьміхалася.

Кончыўшы ўнівэрсытэт, Хап-Мацальскі пашоў службыць у суд. Слава пагромцы бальшавікоў неўзабаве зрабіла яму пратэццыю і ён атрымаў назначэньне на подпракуратура. Будучы ў судзе Хап-Мацальскі ня меў ужо таго ім’яту ў дэфэнзыўных справах, ня крываваў свае кулакі аб разьбітыя твары арыштаваных — гэта было-б не да твару яго высокаму палажэньню. Да мсьціцы ня было патрэбы — дзяўчаты цяпер ліпілі з усіх бакоў. Подпракуратар меў магчымасьць выбраць сабе стройную арыстакратку за жонку і абзавёўся дзяцямі. Пры гэтым стаў значна паўнець, ад чаго дэфэкт твару згладзіліся, расплыліся. Цяпер Хап-Мацальскі ўроўнаважыўся і ўвашоўшы ў роль подпракуратара глядзеў на прасьледваньне бальшавікоў, як на прафэсію, як на даходную стаццыю, рабіў сваю работу разважна, спакойна, паступова награмаджаючы капітальчык і славу выдатнага дзяржаўнага мужа.

Бясхлопатна так гойдаючыся на жыцьдэвых хвалях подпракуратар стараўся асалодзіць сваё бытаваньне, узяць ад жыцця ўсё, што бралася. А браць можна было шмат, абы толь-

кі грошы. Застаноўкі за такой дробліцай як грошы для Хап-Мацальскага ня было. Усякую судовую справу ён мог так павярнуць, што быў і воўе сыты і каза цэла. Кража, забойствы, насільствы — усё гэта былі даходныя гісторыі, якія можна было выкарыстаць, абы толькі ахвота і маленькі спрыт.

Ня дак даўно Хап-Мацальскі меў «паважны інтарэс», які даў яму магчымасьць правесьці не адну прыемную хвіліну ў клубе палестры. У фабрыканта Гінзбурга быў арыштаваны яго сын — студэнт з пэўнымі довадамі, што ён належыць да камсамолу. Скандал на ўвесь горад. Гінзбург, каб ратаваць добрую славу свайго імені капіталіста, сыпануў злотых не шкадуючы, а подпракуратар ня вельмі ўпіраўся, бо якраз меўся атрымаць водпуск і гэтыя злутуўкі былі акурат на часе.

Пакінуўшы на курорце сваю сям’ю, ехаў Хап-Мацальскі з астаткамі таго інтарэсу ў горад. Жонцы сказаў, што яго выклікаюць па службе ў адной важнай справе. У сапраўднасьці-ж ехаць выканаць даўно ўгартаваны плян — зрабіць насільства над маладой дзяўчынай Фідкай, якая служыла ў іх пакаёўкай, Фідку на яго прапанове заставілі ў горадзе наглядцаць за памешкаваньнем на час водпуску.

Хап-Мацальскі да гэтага часу ня меў шмат перашкод і клопату з усімі дзяўчатамі, якія прынімаліся ім на службу, уключна да асабістай сэкратаркі. Грашыма, прыгрозай, ласкамі,

абяцанкамі ламаў няпрыступнасьць і адпор сваіх ахвяр. Вось толькі Фідка не паддаецца—гэта яго больш інтрыгавала і разьбюшвала. Рашыў узяць насільствам і цяпер якраз самы падхадзячы момант ім самім падрыхтаваны. Цяпер Фідка адна ва ўсім памяшканьні... А пасля першага разу справа пойдзе звычайнай пунявінай, аж пакуль не надакуча, а там ня так трудна яе пазбыцца. Ён мае тысячу розных спосабаў, за ім сіла, грошы, закон, палажэньне, а яна што—звычайная сабе безабаронная работніца ды яшчэ, здаецца, сірата, а як стане на краю беспрацоўя, голаду, цяжарнасьці—ды ці мала ў яе іншых злыбед—дык жыва спакарнее, здасца.

Хап-Мацальскі ехаў у вагоне 1-ае клясы і разваліўшыся на зыбкіх падэшках са смакам абмазгываў кожную дэталю насільства, думкамі расправаў стройны стан Фідкі, у лятунках цешыўся і лашчыў яе дзвярочныя формы. Добра і тое, мяркаваў ён, што прыедзе, калі будзе ўжо падпоўнач, Фідка пэўна ляжа спаць, адчыне дзверы напоўдзетая...

Астаноўка. Прыехаў. Каб адцягнуць час і прыбыць дамоў пазней, подпракуратар наняў не таксувку, а ізвощыка—аднак на дарозе ўвесь час падганяў таго і ляў, што паволі вязе. Хап-Мацальскаму ня перпілася. Калі-ж націснуў званок сваіх дзвярэй быў моцна ўсхваляваны. Названіў другі раз—ніхто не адчыняе і толькі на чацьвёрты званок пачуў шаг за дзвярыма. Шчолкнула электрычная внопка і пачуўся голас Фідкі:

— А хто тут?

— Я, я... Адчыні.

— Ах, гэта пан!... Я зараз.

— Што там зараз. Адчыні.

— Я ключ вазьму, бо няма ключа, казалася Фідка дрыжачым, ледзь не плаксывым голасам.

Час ішоў. Хап-Мацальскаму ня перпілася, ізноў названіў раз-другі. Урэшце замкі і запоры в шумам пачалі адчыняцца і ў раскрытых дзвярох стаяла перад ім Фідка зачырванеўшая па вушы і, што яго нямала здзівіла—зусім была аправутая.

— Ня сьпіш яшчэ?

— Не, зачыталася, цікавае апавяданьне...—Але ўжо манілася класьціца.

— Так... марматнуў і рашыў, што маніць, пэўна хадзіла апрацаца.

Зняў паліто, капялюш і кінуў ёй на рукі, а калі яна вешала яго рэчы сквална аглядаў Фідку з ног да галавы. Фідка прыкра адчувала гэты ўзгляд і сумьсяля марудзіла каля вешалак, каб памінуць з ім гутарку і ня бачыць яго нахабных вачэй. Аднак Хап-Мацальскі не адыходзіў у свае

пакоі і калі Фідка адварнулася, падлажыў руку пад яе падбародак, прыблізіў яе твар да свайго і ласьліва глянуў у вочы.

— Ну, як жывём?

Пасля кароткай маўчанкі сам адказаў.

— Напрыгажэла.

Хап-Мацальскі заўважыў, што вочы Фідкі хоць былі моцна ўстрыжаны, аднак, ня строгія і ня хмурыя, як гэта заўсёды ў яе бывала, калі ён падлабуніваўся. Прыцяг яе да сабе, гладзіў па галаве, выдаючы гарлавыя зыкі, як той зайздросны пражорлівы сабака, абгладваючы костку.

— Ці вы на доўга?—спытала, каб неяк выручыць сябе з прыкрага становішча і гідкага адчуваньня.

— На колькі мне гэта патрэбна, разумееш.

У тоне яго чулася: знай сваё месца—я пан, а ты слуга.

— Хадзі, маю табе нешта сказаць. І пакуль Фідка апомнілася, была сілком ужо ўвапхнута ў кабінэт, дзверы якога былі тут-жа з карыдору.

— Што вы робіце!—крыкнула.

У гэты час ён падняў як прынку, даволі кволую Фідку і бахнуўся разам з ёй на мяккую канаду.

— Пакіньце, крычаць буду... Памру, а ня здамеся. Чуеш, пусьці, сволач паганая...

І ўся з усіх сіл трапяталася, біла яго, шчыпала, дзёрла, габдзюрамі. Аднак, ён адной рукай спраўляўся з яе адпорам, а сам азьвірэлы, абсьлюнканы, гідкі, груба наступаў, рваў яе і свае вопраткі.

Фідка чула, што яе сілы апускаюць, што страх, нянавісьць, гідота заіраюць дыханьне, яшчэ мінута і яна зьявиможацца, здасца. Напружылася, сабрала астатак сіл і пачала няпрытомным голасам зваць на ратунак і з вялікім высілкам баранілася і не дапускала яго намерам загрыць свой рот. Тады подпракуратар, сарваўшы свой крават, пачаў яго запіхаць Фідцы ў рот і так гвалтоўна, што крываваў і калечыў ёй губы, запіхаў у рот аж да ўдушша.

Хап-Мацальскі быў так заняты сваім дзелам, што не заўважыў, як у пакой ускачыла двое юнакоў. Адзін з іх настаўіў рэвольвар на насільніка, а другі, каб зьвірнуць Хап-Мацальскага ўвагу, даў яму такую ўпэўненую сойку ў бок, што ў таго аж ёкнула ў сярэдзіне.

— Кінь гад сьмярдзючы! Рукі дагары!

Хап-Мацальскі аслупеў. З бяльмесымі прыдуркаватымі вачмі выпрастоўваўся, а разбарсаныя нагавіцы ўсё ніжэй і ніжэй ападалі долку.

— Табе кажучь рукі дагары, глухі пень,—зноў крыкнулі юнакі.

Подпракуратар, ляпечучы штось незразумелае, падняў рукі.

— Гаўрык, ашчупай яго кішэні, можа аружка мае,—сказаў той, што трымаў рэвальвар.

Гаўрык шпарка абгледзіў і сказаў:

— Няма. На якое трасца яму ў сваёй айчыне аружка валачы. Не рэвальвэрам-жа яму дзяўчат гвалціць...

— Ані пікні—палец на цынгелю!—сказаў юнак з рэвольвэрам, калі заўважыў, што насільнік маніцца прырочыць і абдумывае плян нападу.

— Ну, Хап-Мацальскі, намацаўся ўжо, а цяпер халай свае парткі ды марш у ванны пакой,—закамандаваў Гаўрык.

Хап-Мацальскі па паняверу Фідкі не зьвярнуў ніякай увагі, нават не ацёр твару, згробшы нагавіцы ў рукі, утуліўшы галаву ў плечы дзыгаў ён пакорна да ваннай. Увайшоўшы ў ванную пачуў як залыскатаў за ім два равы замок у дзвярах.

Іх было трох: Пётра, Гаўрык і Лёкса, якіх вызначыла камсамольская ячэйка для надрукаваньня лістовак падрыхтаваньня сьцягаў і транспарантаў і іншых прылад патрэбных для правадзеньня кампаніі. А рэч вядомая, што, каб гэту працу правесці з посьпехам і ў час, дык трэба надзвычайна пэўнае і забясьпечнае памішканьне. І рэч таксама вядомая, што камсамольскія галовы спрытныя на дагадкі, а сэрцы ахвочыя на смелы чын.

Параіўшыся са сваёй таварышкай Фідкай нам ужо вядомай, тройка рашыла выкарыстаць памішканьне падпракуратара большавікоў і заснаваць там сваю „штаб кватэру“ на час яго водпуску.

У самы разгар іхняй працы, зусім для іх нечакана, названіў пан подпракуратар. Зразумела, што гаспадара трэба было ўпусьціць у хату, бо іншага выхаду ня было, але вырасталася іншае пытаньне: як зрабіць, каб гэты гаспадар не пачаставаў казённым хлебам. Мігам рашылі, каб Фідка настаралася адводзіць увагу Хап-Мацальскага ад таго пакою, дзе яны асяліліся і даведалася ці ён выяжджае, а калі не, дык зьявиможацца, зьявиможацца—усёткі іх чатырох і гэтай-жа ноччу перасяліцца ў больш бясьпечнае месца.

Аднак пакуль Фідка там валаводзілася, тройка рашыла па-іному: арыштаваць подпракуратара і трымаць палонным, дзеля чаго выкарыстаць пакой з ваннай, акупаваль яго памішканьне аж пакуль ня кончаць работу і тады ўжо бяз сьпешкі і са-скончаным дзелам разьвітацца з гасьцінамі пана подпракуратара. Тут жа Пётра

ўспомніў, што ў адным стане бачыў набіты равальвэр, які шмат аблягчыць ім у іх заборчай палітыцы. Гэты плян вельмі ўсім падабаўся сваёй навізнай і вастрастой палажэньня і заахвоціў вынікамі: будзе паручэньне выканана і далякуць пагромцу бальшавікоў.

Страшна былі ўстрыжаны, пачуўшы крык Фідкі. Пётра і Гаўрык кінуліся ратаваць, а Лёкса па ўмоўленаму знаку павінен быў нішчыць канспіратыўныя матар'ялы.

Апынуўшыся ў вавым пакойчыку, Хап-Мацальскі стаў прыходзіць да сябе і аналізаваць сваю прыгоду. Для яго ўсё гэта было вялікай загадкай. Бандыты, хіба што бандыты, разважаў ён і чакаў, калі прыйдуць дамагацца грошай. Яшчэ больш здзівіўся, калі ў суседнім пакоі пачуў стукат машынкi, жарты і сьмех. Запаліў электрычнасьць, прывёў сябе ў парадак—змачыў хустачку і ацёр аплёваны твар, пры гэтым лаяўся з апошніх слоў і скрагатаў са злосьці зубамі. Доўга прыслухоўваўся і чакаў. Прайшла гадзіна, другая. Сеўшы на бераг ванны, пачаў разважаць, што рабіць. А што ён мог рабіць у чатырох сьценках дэснага закаморку без вакон, з запёртымі дзьвярамі? Пачаў стукать клямкай, спачатку рэдка і асьцярожна, а пасля ўсё больш рашуча.

— Іду, іду,—пачуўся голас і прыбліжаючыся крокі.

Хутка ў адчыненых дзьвярох стаў Пётра з равальвэрам і Гаўрык з кардонінай.

— Пана подпракуратар, не заўсёды, бачыце, вам граміць бальшавікоў, бывае так, што прыходзіцца ім і памагаць—гэта сабе добра на носе зарубі. Каб вось тут не маркоціўся, дык вось на гэтай карданіне выразай сабе памаленьку літары, а як кончыш, дамо другую, вось і малюсенькі вожык. Не зьвяртай увагі, пане Мацальскі, што ўжо называюцца, але бярыся за дзела. Чым хутчэй паможаш нам кончыць нашу работу, тым хутчэй будзеш на свабодзе. Ты наогул трымай сябе спакойна і дзелавіта, бо мы жартаваць ня любім.

І дзьверы ізноў зачыніліся.

Быццам хто абухом бахнуў па галаве пана подпракуратара. Цяпер ён толькі дагадаўся, у чые рукі ўскочыў. Моцна абурэньне ўскалыхнула ўсю яго асобу, ён ізноў пачуў сябе каруючай сілай пануючай клясы, што прыдало яму адвагі і рашучасьці. «Пляваць мне на гэтых чырвоных шчанят. Сотні гэтых павалківаў у вастрогі і іх паршыўцаў туды ж кіне. Яшчэ хопіць паліцыі ня толькі на іх, яшчэ вастрогі ў маіх руках, яшчэ хопіць сілы перадушыць іх усіх»...

Камсамольцам клопат, ну што з гадом зробіш. Стрэлнуць, дык падвінеш трывогу на ўсім доме, а як гада інакш уняць, уціхамірыць. Пачалі лаяць і пагражаць. Паказаўшы нейкі матуз прыгразілі, што калі ня змоўкне, дык зьвяжучь і будуць мучыць да самай сьмерці.

— Чорт цябе прыгнаў ненабрэбчынай, а тут яшчэ сваімі дуронствамі прадаваць не даеш,—крыўдзіліся камсамольцы.

Але Хап-Мацальскі пасля мінутнага спакою зноў падняў гармідар.

— Маўчы, чучала гарохавае, бо газай абалем, падналім і сьпячэсься тут на вугаль, хварэць тваёй галаве.

Подпракуратар-жа ўсё па сваему налягае.

Тады Фідка, набраўшы ў пасудзіну вады, пярэнула на неспакойнага вязьня. Подпракуратар страшна перапудзіўся—ён думаў і сапраўды газай аблілі. Абнюхаў мокрыя месцы, выкруціў іх з вады і стаў нэрвова кідацца па каморцы: тры шагі наперад, тры назад. Чуў сябе страшэнна пакрыўджаным, няшчасным і немачным. З асаблівым жалем успамінаў тыя часы, калі ён думаў, што папаў у лапы бандытаў—вось была шчаслівая часіна ў параўнаньні з гэтымі перажываньнямі. Тады яму гразіла сьмерць, а тая сьмерць у тысячу разоў была б мілей як гэты маральны здэк. Ён без пяці мінут пракурор, ён знамяніты Хап-Мацальскі апынуўся пры такіх дурных абставінах, зьявольены, абліты вадой, аблаяны гэтай бандыцкай дзічай і галоўная невядома, што яшчэ будзе. І каб-жа гэта былі хоць партыйцы—народ сталы, прынамсі ведаў-бы, што маеш дачыненне з ворагам, а то паскудства, малакасосы, саплякі, а тут яшчэ пакаёўка—адзін сорам. Але вось тое: невядома, што яшчэ будзе, перамагло ўсе пачуцьці подпракуратара і змусіла яго абдумваць, як далей быць, якую больш прыстойную яго асобе прыняць тактыку адносна напасьнікаў.

Тымчасам у камсамольцаў работа аж гудзела. Фідка шыла чырвоны сьцяг, Гаўрык стукіў на машыцы, Пётра адбіваў лістоўку на шапірографі, а Лёкса выразаў літары для трафарэту.

Хап-Мацальскі таксама разважаў над сваім лёсам. Усяго найгоршага ён мог спадзявацца ў жыцьці: страціць службу, заравіцца сіфілісам, здрады жонкі, маглі нават бальшавікі забіць (аб гэтым хадзілі ўжо чуткі), але каб сядзець у сваёй ванне палонным і вносіць камсамольскі ражым і... Далей тыя думкі былі настолькі прыкрыя і нябывалыя, што подпракуратара кідала то ў жар, то ў холад. І найгорш тое,

што нельга яму было прадбачыць, які ўсяму гэтаму будзе канец. Можа ўвесь водпуск прыдзецца сядзець. А тут жонка будзе непакоіцца—ён-жа ёй змавіў—сказаў, што едзе не дамоў, а ў Варшаву. А як даведаецца жонка, што рабіў насільства над пакаёўкай, справіць яму баль. Але ўсяго найгорш Хап-Мацальскі баяўся, каб хто ня прыйшоў яго ратаваць, ён гатоў быў сядзець год, лепш нават памерці, толькі, каб хто не даведаўся аб яго сабачым лёсе і не разнёс гэтую няславу па сьвеце.

Вырвацца з няволі пратэстамі і сілай—рэч немагчымая, а яшчэ можа нават пагоршае яго становішча. Самае прыкрае і няпрямнае ўва ўсёй гэтай гісторыі гэта—стыгацца з імі, падстаўляць сябе пад бандыцкі здэк і лаянку. Дык які-ж выхад.

Доўга Хап-Мацальскі шукаў адказу і, урэшце, рашыў: чакаць. Цярпіва чакаць, а пасля месціць, месціць, месціць. Ён вышукваў самую забойчую стацьцю закона, абдумваў прамову абвінавачаньня, састаўляў праект новага закону на зьнешчэньне камуністаў... І паплылі лятункі ў подпракуратара аб яго працы, сям'і, моладасьці, аб яго дэфэзыўных часоў, аб тым, як ён з усходкі на ўсходку падумаўся вышэй і вышэй; аб любоўных удачах і няўдачах. На фізычна і маральна змучанага Хап-Мацальскага мары аб мінулым нагналі санлівасьць, а тут ані сесьці, ані легчы, ані прытуліцца куды,—аставалася залезці ў ванну і папрабаваць здрамнуць.

Хутка аднак прабудзіўся Хап-Мацальскі ад болі ў касьцях—мармуравая ванна была неміласэрна цьвёрдая. Гадзіннік паказваў пятую раніцу. Даколя цішыня, ажно чуваць як у сталавай чыкае вялікі гадзіннік. А што, каб папрабаваць уцячы—падумаў Хап-Мацальскі, галоўнае вылезці з ваннай, а там ускоча ў карыдор, запрэць за сабою дзьверы і пакулі яны іх выламаюць, вернецца з паліцыянтамі, пераловіць паганцаў і ўжо жывых ня выпусьце. На шчасьце нашоў кавалак дроту і пачаў ім поркаць як мага цішэй у дзьверы ад замка. Пасля нядоўгай ваджаны ўдалося влюч выкінуць. На стукат ключа—ніякага адказу, ніякай трывогі. Няўжо вышлі? Прыслушаўся. Не, сьпяць, чуваць, як нехта хрэпець. Стары, разбэйданы замок падаўся адмыццы, зробленай з таго-ж дроту. Цяпер толькі як найцішэй ачынціць дзьверы і шпарка рвануць да выхаду. Хап-Мацальскі чуў сябе ўжо вольным—гэта так яго радасна ўсхвалывала, што рашыў пачакаць, каб ураўнаважыцца крыху. Павольна паціснуўшы клямку, адчыніў дзьверы і адступіў з пракляпцем—у дзьвярах

стайў Гаўрык в рэвалюцый у руках і шыдэрга ўсьміхаўся.

— Ня турбуйся, пане Хап-Мацальскі, сочым за ворагам добра, а рэвалюцыю будзем рабіць яшчэ лепш.

А зачыніўшы дзверы, Гаўрык дзеля пэўнасьці падсунуў кушэтку да дзвярэй і лёг спаць.

Пракурор ужо ня мог заснуць. У яго распалёнай галаве снавалі самыя дзіўныя і для яго чужыя думкі. Ніколі ня было, каб перад ім у памяці ўсплывалі целыя сотні засуджаных ім бальшавікоў. Абвінавачваў ён падсуднага на судзе, зусім не зьявртаючы на яго ніякае ўвагі, абвінавачваў па шаблону, мэханічна, знаючы наперад які будзе прыгавар. А цяпер перад ім усплывалі вобразы падсудных, выразна бачыў рысы іх твараў, адчуваў адпорнасьць, стойкасьць у часе допытаў, іх спакой і рашучасьць, ідэювую заўзятасьць, калі суд ускладаў на іх шматгоднія катаржныя прысуды ці кару сьмерці. А вочы? Яны поўны фанатызму рэвалюцыянера, яны крычаць болюю параненай душы, у іх столькі запальчывай невясьці.

І бальшавікоў гэтых бескапечны лік. На месца кінутых у вастрогі, на месца забітых вырастаюць новыя рады, яшчэ больш спэмантаваныя, яшчэ больш баявыя. Шал барацьбы, імпэт да бою кідае іх як матылёў на вогнішча. Яны сапраўды якась страшэнная непераможная моц, якая расьце пры кожным дыху, яўна ці скрыта існуе ўсюды, на кожным кроку. Гэта моц жорсткага, бязлігаснага, як помета якогасьці страшлівага, падземнага, балотнага, пякельнага. І няма паратунку, няма такіх нішчучых сродкаў, каб збавіцца ад бальшавізму, ідэя бальшавізму захоплівае ўсё шырэйшыя кругі ня толькі працоўных, гэтая чырвоная зараза асьляпляе інтэлігенцыю (тут подпракуратар успомніў доктара, засуджанага ім на шэсьць гадоў катаргі). А сын фабрыканта камсамалец Гінзбург гэта хіба ня сіла іхняй ідэі. Яны нават так абнаглелі, што ўлазяць у памяшканьне пракурора, маюць там свайго шпіка—пакаёўку, заснавалі пад носам паліцыі і ўсей сталіцы чрэвычайку і мучаць у ёй пракурора. Ах, гэтыя галаварэзы, насіпелі бальшавіцкай ідэі, ад якой не ўберажэшся ніякімі законамі, ніякай сілай, ад якой не застрахаваны нават у сваім доме, горш яшчэ—у сваёй сям'і. Ах, да чаго даходзе... На кожным кроку адчуваеш сваю немачнасьць, недарадства... Яны бандыты тым больш моцны і небаьспечны, бо маюць сваю

дзяржаву, а ў ёй сваё войска, свае друкарні і разліўное мора сваёй літаратуры, у якой найбольш сядзіць гэтай чырвонай заразы. Дык якой-жа мізэрнай забаўкай зьяўляецца яго роль у барацьбе з бальшавізмам, так на паказ грозная і магутная. Можна гэтая яго сьмехатворная роля бланна ў іх жалезным крывавым наступе яшчэ больш іх раздражае і множыць. Прокурора аханіў забаванна жаж, ён так бы хацеў затачыцца куды ў шчэлку, зьнікнуць, прапасьці. Ён бачыў ужо Польшчу аквечаную чырвонымі сьцягамі, бачыў сябе на лаўцы падсудных у народным трыбунале.

Грубый голас Лёксы перабіў кашмарныя думкі подпракуратара. Прасунуўшы галаву праз дзверы ён спытаў:

— Ну, як, выразаў ужо лэзунг, вун на гэі кардоніне?

— Ах, выбачайце, я мусіць забыўся... Дзень добры вам. Я зараз выражу... Тут здаецца напісана «Далоў фашысцкую дыктатуру»? Ага. Дзякую. Вы ня думайце, што я ўжо такі вораг камуністаў, больш, бачыце, для хлеба, треба-ж...

Лёкса далей ня слухаў і аставіў зьябнэжанага і зьбэдакуранага Хап-Мацальскага. Трудна яму жылося. Перамучыў два дні, як два вякі. Напоўгалодны, нявыспаны, пры цяжкіх перажываньнях, пры мазольнай працы, бо выразаючы трафарэты нарабіў крывавага мазолёў. Грозны подпракуратар цярыліва і пакорна адсавываў дзень за днём, хоць яму ўжо здавалася, што ён пасівеў, пастарэў і блізка да вар'яцтва.

Камсамольцы сваю работу надганялі да канца, подпракуратар таксама памагаў,—выразаў ажно два трафарэты: звольніць палітычных вязьняў і далоў фашыстаўскую дыктатуру.

Работа ішла па строгаму пляну. Па чарзе дзяжурлі калія Хап-Мацальскага. Фідка клапацілася аб ежы, дастаўляла ўсе патрэбныя матар'ялы і служыла сувязь в арганізацыяй. Усё памяшканьне было закідана пачкамі друку, абрэзкамі ад чырвонага матар'ялу, паперы, кардону, акуркаў.

На трэці дзень позным вечарам камсамолія эвакуіравалася. Астаўся толькі Гаўрык пры подпракуратару да тых часоў, пакуль ён не засне і пасля ціханька павінен быў выйсці так, каб не дагадаўся Хап-Мацальскі і праспаў да раньня. Так яно і вышло. Хап-Мацальскі спаў да раніцы, ён ужо прывык да цьвёрдага ложка і сам дзівіўся, што так смашна сьпіцца ў голай ваньне.

Доўгая цішыня выдалася подпракуратару падазронай. Не пачуўшы адказу на стукат, ён рашыў адчыніць дзверы. Тым-жа самым дротам пасяля доўгай ваджаніны адчыніў сваю цямніцу. Абышоў на цыпачках ціханька ўсе пакоі, лаючыся ў душы на беспарадак. Нікога ня было. Сеў, уздыгнуў, закурыв. Падышоў да люстра. Жажнуўся. Увесь быў брудны, памянтушаны, аброс бародой, пахудаў, вызначыліся маршчынкы і калецтвы носа. Аж заскрыгатаў зубамі са злосьці. А самае горшае, што нельга падняць алярм, паставіць на ногі паліцыю і сыск, што нельга праявіць сваю волю і ўладу, а прыдзецца ўсё затоўваць, зацерці ўсе сьляды, каб ніхто не дагадаўся, бо інакш будзе падрыў яго аўтарытэту, пойдучь каля яго імені анекдоты, кпіны. Ды яно рэч вразумелая, трудна тут паўстрымацца, калі пракурор—пагромца бальшавікоў,—памагаў камсамольцам выразаць рэвалюцыйныя трафарэты.

Ня мог цяпер сабе дараваць, што так падаўся іх тэору, што свой гонар кінуў пад іх ногі. Треба было больш процістаіцца. Ах, да чаго ён унізіўся, да якога зьдзеку дажыўся.

Але разважаць аб мінулым было лішнім. Рашыў упарадкаваць памяшканьне ад камсамольскіх астаткаў, а жонцы скажа, што пакаёўку прагнаў, бо яна ў памяшканьні ладзіла вечарыны з бандытамі. Аднак ня мог адкарабацца ад думак, ня мог забыцца сваёй нядаўняй адсідкі. Успаміны апалівалі сорамам, а тут мала яшчэ—прыходзіцца за імі прыбіраць, прыходзіцца сьцяўшы зубы маўчаць, ня можаш задаволіць сябе помстай. Ну і мучыў-бы ён іх уласнымі рукамі—найстрашнейшымі мукамі па капеллы аднімаў-бы ім жыцьцё. Выпадкова астаўленую лістоўку, як ашалелы рваў, таптаў, пляваў і ўсё-ткі змушаны пасяля быў падняць і кінучь яе ў печку.

У памяшканьні яго чакала яшчэ адна няпрыемнасьць—ўся белая столь была адрукавана чырвонымі лэзунгамі: далоў белы тэрар, звольніць палітвязьняў і гэтак далей—відаць камсамольцы прабавалі ці добра зроблены трафарэты.

Тут ужо нэрвы подпракуратура ня вытрымалі, ён ня мог устаіць проціў навалы зложаных пачуцьцяў,—бахнуўшы ў фотэль, схваў твар у далоні і заплакаў сьлязьмі злосьці, бясьсільля, сораму і крыўды.

— Ах, да чаго даходзе...

Максім Лужанін.

РОСТАЊЬ.

Таварышам па Пэдтэхвікуму.

Вось і ўсё...
 І як быццам прыпынены крокі...
 Вось і ўсё...
 І як быццам
 заціхла юнацкая кроў.
 Дзесьці, ў даль перамог,
 узмывае паранены сокал,
 з гордым клёкатам болю,
 прымружыўшы
 белую скронь.

Быццам скончана ўсё,
 і апушчаны белыя рукі,
 ад бясьцільля рамян
 павявае маўкліваць і жах...
 А між тым—
 прыглядзіся пільней:
 загарыцца бадзёрасць і рупнасць,
 тут пачатак на радасьць,
 хоць часам здаецца
 на жаль.

Вёскі сьпяць...
 Вам на долю—
 прывесьці зару к ім...
 У беларускіх палёх
 ня сыхае палыні і драсён.

Разьвітаньне... Пара...
 На астатак паціснуўшы рукі:
 — Да спатканьня!
 — Шмат сілы і веры ў жыцьцё!
 Шэры змрок...
 Цішыня...
 І ня знаюць агні на пероне,
 што і заўтрашні дзень
 можа большую боль прынясе,
 і што з кожным званком
 пасылае жыцьцё у пагоню
 столькі іх—
 дарагіх,
 дарагіх і далёкіх людзей...

Мусіць жарт...
 Толькі жарт гэты
 жорсткі і востры.
 Я ня веру,
 што сёньня застаўся адзін,
 што няшчырасць і шчырасць
 ня стрэнуць
 браты мае й сёстры,
 у адзінай сям'і,
 у чарговыя дзевяць гадзін.

Трэба-ж днём адысьці!
 і прышла яна
 ціха і проста—
 ўсемагутная Ростань:
 — Зьбірайся, таварыш!
 Жыцьцё!
 Мы-ж ня тубыльцы тут!
 Мы сьгоньня
 вясёлыя госьці
 на пагосьце былых
 і на руні сьгоньнішніх дзён.

Гэты пройдзены шлях
 нельга ў словах забыць
 і закрэсьліць...
 Ай чаго-ж я штоноч
 засыпаю ў тугі на плячэ?!
 Не дарадзіць нішто...
 І сьгоньня:
 з паштовым
 на Брэскім
 выяжджае адсюль
 дыямэнт апусьцелаі душы.

Выяжджае яна...
 Завітайце ў сем сорок праводзіць!

С. Шушкевіч.

Дворнікі.

За горадам рэчка робіцца больш
 сьветлаю, больш чыстаю. Сосны ды бя-
 розкі бераг яе мясцамі абступаюць, а
 дамы дачныя ўсьміхаюцца праз гольце
 зьялёнае.

З аднаго боку расьсьцілаецца сена-
 жаць шырокая, з травою высокаю,
 маладою, сочнаю, з другога—лес рэдкі,
 вечна шумлівы, вечна радасны.

Даніла з Нічыпарам часта рыбу тут
 вудзяць, хоць карысьці з яе, што з
 малака птушынага: дробная, на вуду
 не бярэцца.

Служаць абодва дворнікамі.

Першы высокі і худы, з кашлем у
 грудзях, з валасамі срэбнымі ў галаве,
 другі—нізкі, каранасты, з вачыма сьвет-
 лымі і добрымі, з тварам вечна вясё-
 лым, з бародкаю залаціста-рыжаю.

Кожную нядзелю з вудачкамі адзін
 за другім сюды цягнуцца. Даніла ціха,
 але шыровімі крокамі сігае, Нічыпар
 хутка, але дробнымі, кароткімі.

Мо' затым яму за Данілам падбя-
 гаць прыходзіцца, мо' затым крыкам
 сьмешным і вясёлым гукае яго:

— Гэх, гэх!.. Цыбасты, пачакай!..

А рэчка ўсьміхаецца вечна, вечна
 поглядам ветлым сустракае іх. На бе-
 разе камяні ляжаць халодныя, буйныя,

вялікія, лбамі лысымі з берагу абры-
 вістага ў далячынь паглядаюць, ад
 сенажаці дробныя, перамешаныя з жві-
 рам буйным.

Ідуць сюды Даніла з Нічыпарам,
 калі горад яшчэ сьпіць, калі не нака-
 жацца яшчэ сонца з-за дамоў высокіх.

— І-эх, Даніла!.. Выйду за горад,
 успамінаецца вёска, маладосць. Дані-
 ла адкавае коратка і суха.

— Ну, што-ж... Я таксама жыў...
 Эх!..

І Нічыпар аддаецца ўвесь успамі-
 нам, твар з вясёлага мяняецца на сум-
 на ціхі, вочы загарваюцца задумьнем.

Гаворыць, размахвае рукамі, бараду
 пачэсвае залатую:

— Зямля была... Хата... Брат слу-
 жыў батраком, я гаспадарку вёў з
 бацькам.

Зямля—пясок, але радзіла... Э-эх,
 зямля!..

— Ну а ў горад цябе чаго пагнала?
 Га?... Усьміхаецца Даніла, хітра-ласка-
 вым поглядам акідае Нічыпара, а ра-
 зам з гэтым успамінае маладосць сваю.

У горадзе ён гады сустраў пажы-
 лья. Мо' затым здаецца больш загар-
 тованым, мо' затым словы аб мала-
 досьці ў сэрцы хавае, як скарб які.

Папраўляе часта шапку з брылем
 зломаным, лоб выцірае запацелы.

Нічыпар вядзе далей:

— Захацелі мы з бацькам пабуда-
 ваць хату новую.

Не даядалі, не дасыпалі... Рабілі,
 як валы чорныя.

Кожны грош здабывалі мазалямі
 потнымі, ды потам крывавым.

У графа Чапскага пнёў сорок лесу
 купілі.

Сосны—адна ў адну: высокія, сма-
 лістыя, удваіх не абхоніш рукамі.

— Ну і сосны былі... На цэлую
 зіму нам хапіла над імі работы. А зі-
 ма была сібернаю.

Вазіць далёка... Конь худы, бясь-
 сільны.

Вёрст дзесьці дарогі, а кругом—ані-
 воднай вёскі, аніводнага хутара. Хату
 лясьніка, ды карчму сустраць можна
 было толькі на нашай дарозе.

Вось гэта карчма...

Тут ён астанаўліваецца, як быццам-
 бы шукае слоў, слоў, якія перададуць
 самае балючае, самае горкае.

Заціхае на хвілінку, абмяркоўвае
 нешта, абдумвае.

— Значыцца прышлося ў карчме.

Бацька шэсьць дзесяткаў меў, а сілы хватала на дваццацігадовага. Махляр коньмі, на ўсю ваколіцу вядомы, пачаваў якраз у гэтай карчме. Малады, моцны, здаровы...

Паміж хлопцаў хахоліўся, ганарыўся сілаю, праваў дужаца. Сілу меў мядзьвежую. Перашкоды на сваім шляху любіў ламаць дашчэнту.

Дужаца з хлапцамі пачаў, кроў яго кіпела ад гарэлікі... Каліся ўсе над яго рукамі.

А ён аглядаў усіх, усміхаўся.

Сіла шукала сілы.

І раптам анямела карчма ад цікавасьці бязмернай. Вышаў мой бацька дужаца з ім.

Разьліўся гандляр сьмехам на ўсю карчму:

— Хто мяне возьме, таму стаўлю гарэлікі на пяцёрку.

Мне тады пашоў шаснаццаты, быў дзіцянім яшчэ.

Сэрца ад сполаху біцца так моцна пачало, што здавалася стук яго чуваць на ўсю карчму.

А пасьля на сьпіне забегалі мурашкі. Хацеў крыкнуць, хацеў бацьку прасіць, каб пакінуў яго, але роту расчыніць ня змог.

Пачалі дужаца. Дзесяткі вачэй пільным поглядам за імі сочаць, а так і бачна, што ў іх спрыяньне бацьку майму бязмернае.

Усім хочацца, каб бацька перамог.

І раптам крык радасны ўзрывае карчму, ляжыць махляр пад бацькам, сапе, як мех кавальскі, мускулы пружыніць, выбрацца хоча. Пад радасныя крыкі пусьціў мой бацька яго.

Сабакам мокрым страпянуўся махляр, вочы злосьцю ўскіпелі зьвярынаю, грудзі ўзьняліся помстаю—адплатаю.

Хлопцы запатрабавалі, каб ставіў гарэлку.

І ён ні то ад сораму, ні то ад злосьці адказаўся ад гэтага, зьмяніў свайму слову.

А ўся карчма лезла яму ў вочы, сьмяялася, сьвяткавала перамогу.

Ноччу ён пакінуў карчму.

Аб гэтым гаварылі, сьмяяліся да самай раніцы.

На другі дзень з ім нам прышлося сустрэцца. Ён ехаў з кірмашу, а мы бярвяно везьлі.

Здалёку пазнаў бацьку, хоць падпіўшы быў добра.

Конь яго віхрам скача, сьнег брызгамі белымі ў бакі рассыпаецца з-пад санаў.

А наш конь ледзьве жывы, ледзьве цягне бярвяно.

А самі галодныя, ад самай раніцы нічога ня елі, ад гэтага і злосьць чарвяком тачыла сэрца, злосьць няведама на каго.

Ці на свой лёс бядачы, ці на гэта надвор'е марознае, ці на махляра таўстога і п'янага, што на санях разваліўся парсюком адкормленым?..

І яму раптам прыпомнілася ўчарайшае. Забіў злосьцю.

Тузануў каня з усяго размаху, падчапіў нашы санкі.

У санях трэснулі развалкі, бярвяно пахінулася на бок.

Лаяўся махляр, трос кулаком, праглынуць нас хацелі вочы яго п'яныя.

І ўбудзілася пешта ў бацькі віхрыстае, несаступнае. Ускочыў на яго сані, рукамі ўплёўся за шыю, трэсьці пачаў з усяе сілы.

Пусьціў пасьля, усміхнуўся ад злосьці вылітай, ад перамогі, уздыхнуў радасна. Больш мы з ім не сустракаліся ніколі.

Але раптам бяда звалілася на нашу галаву. Укралі ў нас каня, хоць ён пятнаццаці рублёў ня быў варты.

Зноў загаварылі аб махляру, зноў ён зьявіўся страшным, непераможным у нашых успамінах.

Усе казалі, ды і мы самі ведалі што гэта яго работа.

Але як кажуць: шукай ветру ў полі.

Бацька праклінаў першую з ім сустрэчу, стагнаў і охаў.

Але калі гэта рана балючая зажыла, зноў зьявілася новая, моцная, якую нічым не залечыш.

Перад сёмухаю згарэлі ўсе нашы будынкі.

Зноў мы адчувалі, што гэта работа махляра.

Але чым мы дакажам, што гэта яго работа?..

Бацька захварэў, а ачуяўшы жабраваць пачаў.

Я наплёўся шукаць работы ў горад.

Туляўся, рваўся з усяе сілы, галадаў, мёрз горш ад сабакі якога.

Даніла жмурыўся ві то ад сонца, ві то ад успамінаў навесных Нічыпарам, прыбаўляў крок, папраўляў вудачкі.

Янка Бобрык.

Пра песьню і дзяўчыну.

Уздымайся, дзень мой,
рава рана;
уздымайся, дзень мой
ясны, ясны:
з табою пойдзем мы
разам, разам,
у дарожаньку
дальню-дальню...

Вось учора, на загоне
гнула сьліву тут...
А сягонья, а сягонья
разам з днём іду.

Шуміць вецер на раставьні
ды шуміць-шуміць...
Шлюць бярозы на сьвітаньні
разьвіталыны ліст.

Шмат я гора пасяла ў полі,
а у песьнях яно узрасло...
Адшукаю, внайду сваю долю...

Патанала за ўзгоркам сяло.

Пакідала радзімыя лівы,
матулю ў чаканьнях адну...
Лес у раздум'і маўклівым
праводзіў яе, як дачку.

І пашла сваю долю шукаці,
ў незнаёмыя далі пашла.
Ня сумуй, мая любая маці,
ня журыся, старая, ня плач!

* * *
Канулі песьні з дзяўчынай...
Хто засьпявае цяпер?
Песьняй душу хто адчыніць...
Песьняю клічу цябе!

Засьпяваеш бывала увесну,
Тады як

пра цябе мне згадаць?!

Ой, вы песьні, радзімыя песьні,
сэрца за вас я аддам.

Далёкая, блізкая, дзе ты сягонья
дзёўчына з русай касой...
Помню дзяцінства і песьні загонаў—
вобраз ня гаснучы твой.

З думкай аб любай па гораду шумным
адвін ў задумьні ішоў...
Голас знаёмы, мэлёды сумнай
напомніў дзяўчыну лясоў.

Я няпрытомны падходзіў к заводу,
дзе чулася песьня здалёк...

Так,
яна,
ня хто іншы заводзіў
песьню радзімых палёў.

Дык ня плач, ня сумуй, жа матуля
долю сваю адшукала дачка!
Ў яе горад—сягонья прытулак
І як госьця яе ты чакай.

29-V—1928 г.

Каб не забыцца пра іх...

(Грамадаўцам).

I.

Іскрацца дні усмешкамі прыволья.
Якое шчасце ЖЫЦЬ, якая радасць БЫЦЬ,
Калі рунее рунь на полі бяз вугольля,
І сочыць сок угару, і сонаў ня опыніць!

Маёвы пах ад бэзу шырыць грудзі..
Куды ісьці—ляпець: у лес, на сенажаць?
Там добра, добра і тут, дзе сьпева, гімны,
людзі,
Дзе сэрцаў тысячы з тваім у адно дры-
жаць!

Штодзень, штоноч,—усё роўна ў няволі..
Якая сьмеласць жыць, якая стома быць,
Калі з вакна ні рэчкі, ані поля,
Калі ў вакно і неба не глядзіць!

За мурам што: май, студзень, ці кастрыч-
нік,

Ім там адно,—цяжкі пануры змрок.
і толькі на сьцяне, рукою няпрывычнай
Значком адцяты дзень, даўгі, як цэлы рок...

II.

—«Таварыш, ты? Руку дай на ўспаміне.
Сядай, апавядай! Хай пеніцца віно!
Ну, як у вас? Старое ў дамавіне?
Нядбайства, шкодніцтва,—зьянішчаецца яно?

Ну, як усе?—Андрэйка, Пётра, Янка?
—Ды нам нішто: працуем і плем.
Пьем мы без паноў, працуем без падпан-
наў.
І МЫ ёсьць МЫ, і мысьлім і жывём!

—«Браты, дзе вы? Пазнаць-бы хоць па
стуку...

Па стуку ў сьцяну. Хто гэта? Павал, ты?
А Браніслаў дзе наш, а Пётра? — Жах і
мука...

І гукі, змогшыся, ня рэжучь цемнаты...

—«Ты чуеш,—не? Страшэнна цісьне гру-
дзі...

Браток, надзея ёсьць! О, хоць-бы дачакаць!
Хіба-ж ня знойдуцца яшчэ на волі людзі?
Хіба мільёнамі там сэрцы ня дрыжаць?!

III.

„Марына, птушачка! Спаткаліся як дзіўна!
Ты не забылася? А як забыцца мне
На вочкі яноныя, на голае пераліўны?
Марыначна, зноў! І гэта не у сьне?“

І сэрцы шчырыя ў каханьні, як паснулі.
А навакол сады, сады і ліпаў квет.
І птушкі вольныя, і пчалы па-над вульлем,
І неба самае, і тое, як сонэт!

Жанчына слаўная, таварышка ў працы,
З кім радасць плынную і гора падзяляў!
Усё разам у іх было: і думаць, і змагацца,
І промень сьветлых мар у жыцці іх ак-
рылаў...

Як ты, адна цяпер? Якой бяздоннай мукай
Асядзе на душы гадоў благіх ланцуг..
І колькі ты разоў з праклёнам ўскінеш
рукі
У бок, дзе мур сьляпы пад вартай вала-
пуг!

IV.

О, дзетні родныя! Галоўкі без задумы!
Як з вамі радасна, надзейна з вамі як!
Ёсьць вы,—няма ні зморнасьці, ні суму,
Багацьце бачыць у вас пакрыўджаны бя-
дак.

Як кветкі майскія, вы гадунцы прыроды.
Надзеі яноныя на будучыны плод.

Для вас працуем мы, для вас жывуць на-
роды,
Для вас і ў вас адвечны карагод!

Дзе дзетні родныя? Хто песьніць вас, га-
лубіць,
Асушыць сьлёзкі хто, ад крыўды зьбера-
жа?
Наўжо ня ўбачыць вас? Астрог надзею
губіць,
Ад ручак ласкавых ён бацьку сьцеража!

О, дайце хоць зірнуць, зірнуць на іх зда-
лёнку...

А там,—засуньце зноў жалеза на гады!
Пусьцеце іх пад мур, зірнуць адным хоць
ваком...

А там,—хоць келіх сьлёз, салонае нуды!

V.

Астрог, астрог! Ад жалю плачуць сьпены..
Здаецца, пастарэў на небе маладзін..
А сонца ці ідзе за ночай тут на зьмену?
Здаецца, і яго вартуе вартаўнік..

Гісторыя, нарыхтуй няжывыя скрыжалі
Для ўсіх праслаўленых працоўнымі імёна!
А занатуй і тых, што прыгавар пісалі:
«Дванаццаць, восем, шэсьць».. як-бы

хаўтурны звон.
Ды звон той не для тых! О, не,—для вас,
панове!

Хаўтурны мёртвы звон на ірэсах прагу-
чыць

За суд, за зьдзек, бо ў вашай ПУСТА
ГЛОВЕ.

І ёй дванаццаць год мы мусім ськараціць!
28-5, Менск.

Ю. Лявонны.

Ів. Шэўчэнка.

Травень.

Ён прышоў,
Прышоў квяцісты травень,
Ахінуты ў белы футарал.
І на яблынях плясьцяваю навісь
Кінула шаўковая зара.

... Любы мой! Мне сёньня—
Цэлых дваццаць!..
Ну, а ты, здаецца, маладзей..
Мне так хочацца вясёла прывітацца
І з табою разам заірдзець!

Людзі ёсьць... Глядзяць яны з падлоб'я.
Ты для іх—
Што хмарны лістапад..
Росквіт нам яны імкнучца ўгробіць,
Павярнуць гісторыю назад.

З-пад каменяў, нічыя вузакі,
Напаўзаюць, сеюць ліпкі сон..
Мы гаворым аб тых гадах:
— Гэта—накіп
На бліскучым грэблі нашых дзён.

Толькі марна, марна яны войстраць
На кутох іржавыя нажы;
Прамяністым шляхам
Пройдем проста
Ў залатую, сонечную шыр!

Травень, травень..
Рассыпаеш гімны..
Па-вясноваму сьпяваеш у прастор..
Ашчалер мяне ты, неабдымны,
Пакажы зьявіне чыстых зор!

28-V-28 г.
г. Магілёў.

На Крэйсэры.

Лапатка за лапаткаю—
Паўнюсенькі мяшкі,—
Пяць пудзікаў з дадатачкам
Ня так ужо й цяжкі...

Мы сыплем, сыплем, сыплема
У ямы чорнасьліў,—
У тахт гудуць напруджана
З «машыннага»—гудкі.

А музыка на мосьціку
Чырыкае «матлёт»,—
«Сягоньня ўвесь замурзаны
Жалезны Чорна-флёт...

І побач з качагарамі
Працуе камісар,—
З старымі адміраламі—
Бязвусая камса...

І змоклі з працы сьпіны ўсіх
І пот ілбы зрасіў,
Пльыве у трумы з рокатам
Бліскучы чорнасьліў...

Лапатка за лапаткаю—
Паўнюсенькі мяшкі,—
Пяць пудзікаў з дадатачкам
Ня так ужо й цяжкі...

За ціхім плесам рэйдавым
За валам ліне вал..
Кіпіць дзянёк на крэйсэры
«Аўрал»

Пераклаў з украінскай.
Іл. Бар.

Літаратурныя сілуэты.

Алесь Дудар.

Пішу пра таго паэта, пры выступленьнях разам з якім у прэзыдыум прыходзяць запіскі з запытаннямі:

— Сямейны склад выступаючых паэтаў?

А потым ужо:

— Таварыш Дудар, дазвольце з вамі пазнаёміцца.

... І таварыш Дудар дазволіць пазнаёміцца, а на другі дзень затое таварыш Дудар у роспачы будзе пісаць:

„Завядуць мяне людзі ў зьярынец

І напішучь рукамі не чапаць“.

У роспачы на другі дзень таварыш Дудар п'е кефір і слабенкія віна.

«Люблю, кажа, піць каньяк, бо, папершае, ён кісьленькі, а падругое не апьяняе».

На выгляд Алес Дудар вельмі сымпатычны, малады хлапчук.

...Вось чаму і запіскі прыходзяць у прэзыдыум, вось чаму памятую аднойчы,—нават нейкая старушка ветхая, дрэўная старушка, памыкнулася было гаварыць яму кампліменты.

Сымпатычны малады чалавек выслухаў кампліменты, а потым:

— Не іначай, кажа як праўда-тэорыя аб тым, што ў прыродзе ніякая погань не прападае...

Бабушка абразілася і кінула коке-таваць.

Алесь Дудар нам, рэдакцыйным працаўніком вядомы тым, што ён шмат ходзіць.

Гэтай першапачатковай кваліфікацыі яго навучыў Галубок, у якога некаторы час працаваў Дудар, навучыў як якасьці, неабходнай для вандроўнага артыста.

Што і казаць, артыстам ад гэтага Дудар ня стаў, але праз тое ходзіць ён шмат і ходзіць старанна.

Цяпер вось далі Дудару ўсе магчымыя вучыцца. Што гэта значыць:

— Працы значыць у цябе ніякай. Сядзі сабе значыць, ды пасьвістывай.

А Алесь Дудар ходзіць.

Ходзіць, на хаду вершы піша. На хаду крытыкуе. На хаду залікі рыхтуе, на хаду хваробу пераходзіць.

Каб ня гэтая кваліфікацыя, на другі год на кожным курсе засядзеўся-б, а то неяк зноў-жа пераходзіць.

Вось вам, таварышы-чытачы, гэтак кажучы „надворны Дудар“—жывы Алесь Дудар.

Ну, але для нас не так важна, дзе і з кім знаёміўся паэта, для нас больш важна яго творчасць, як казаў адзін крытык, крытыкуючы вушы аднаго пісьменьніка . . . . .

„Шавіністам, мешчанінам

Абзавуць каго папала—

Абы толькі хлеб, ды чын ім

Ды каб грошай перапала.

А тады... Тады ўсё-роўна:

За камуну, за саветы

Захлынуцца немым ровам

За цялячую калету».

3 вершаў Алеся Дудара.

23-га сьнежня 1904 году ў лесе здохла нешта влікае, бо ў гэты дзень, згодна календару нарадзіўся беларус; які:

1) Пакуль што ня здразіў сваёй бацькаўшчыне.

2) Напісаў вышэйпададзены радкі, якія, будзем верыць, пазбавяць іх аўтара ад выказаных у іх нацыянальных асаблівасцяў некаторых інтэлігентаў з «беларусов».

Алесь Дудар заўсёды быў злы на здраціцкую частку інтэлігэнцыі з «беларусов».

Яшчэ будучы зусім маладым, казаў Алесь Дудар, я супроць гэтага гатунку інтэлігэнцыі дэманстратыўна сьлед пакадаў.

Цяпер Алесь Дудар падрос і не раўняючы з другімі сучаснымі паэтамі гэтага ўжо ня робіць, але добрыя рысы варажасці да ўсяго зрадіцкага, да ўсяго нясумленнага ў адносінах да сваёй краіны, да сваёй ВССР, знайшлі сабе вялікі адбітак у яго творах.

Я некалі ахрысьціў Алеся Дудара «рэвалюцыянерам з пялёнак». З таго-ж прыблізна часу пачынаецца і літаратурны стаж Алеся Дудара.

Яшчэ ў дзіцячыя годы Алесь Дудар прызадумваўся над сваім будучым лёсам.

З расійцаў Пушкін, думаў малады Алесь, вырас у найвялікшага паэту, Гоголь у найвялікшага празаіка, Бялінскі ў найвялікшага крытыка, а яны да гэтага яшчэ і беларусамі ня былі.

Паглядзім, што з мяне вырасьце, рашыў малады Алесь, і пачаў пісаць разам і вершы, і прозу і крытыку.

Што лепей у Дудара выходзіць, цяжка сказаць...

Тыя, каго ён хваліць, кажучь, што крытык Алесь Дудар значна лепшы, чым паэта.

Тыя, каго ён лае, гавораць, што як крытык Алесь Дудар нікудышны, а як паэта добры.

Гэткім чынам, што вырасьце з Алеся Дудара цяпер яшчэ цяжка сказаць. Адно зразумела: і як паэт, і як празаік, і як крытык Алесь Дудар здольны.

А адгэтуль: нешта значыць з яго ды вырасьце.

Хай-жа расьце Алесь Дудар!

Алеша.

БІБЛІАГРАФІЯ.

М. НІКАНОВІЧ. Крык працы. Апавяданьні. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва. Менск. 1928. У ліку 3000 экз. Стар. 66. Цана 35 кап.

«Крык працы» вяўляецца па ліку трэцім пасьля «Радасьці» і «Волака» зборнікам творчасці маладога празаіка-маладзёкаўца М. Нікановіча.

М. Нікановіч—сялянскі пісьменьнік. Тэматыка яго творчасці—вёска, яе радасьці і горасьці. У апавяданьні «Крык працы» М. Нікановіч разгортвае карціну настраю ў такую пару, калі «хмура корчылася зямля пад сьлякотай, вось так, як бывае, калі неба ў васеньню равіну мутным волавам наляецца; ссохла яна, пашча-

палася і прасіла вады, а з ёю разам прасілі дажджу і пасевы"... На фоне сьлякоты, калі разам з сенакосам і жыта прыходзіцца жаць, М. Нікановіч выводзіць сялянскія тыпы. У яго яны ёсьць і адмоўныя і дадатныя. Але ён за дадатных, бо ён за новую, савецкую вёску, з новым побытам хопь часамі яго героі ня ведаюць, не ўяўляюць яго («толькі ў пачуцьнях ды яшчэ ў думках фарбавалася яно, гэтае новае, самымі ружовымі фарбамі»).

Агульная заўвага—да гэтага часу адчуваецца забытанасьць сюжэту. Аўтар, замест таго, каб паступова разгортваць дзею, разгортвае яе адразу, з усіх бакоў, а таму адчуваецца схэматычнасьць творчасці.

Са стылем куды лепей. Да таго аўтар уладае сакавітай мовай. Аўтар добра ўмеў перадаваць свае назіраньні: „І Кастусь адтапыранымі вуснамі нацягнуў кончык цыгаркі ў жоўтай паперы, зморшчыўся, адставіўшы вусы, каб не асмаліць іх, глыбака зацягнуўся, і, кінуўшы недагарак на зямлю, плюнуў і зацёр босай лапцыватай нагой“ (Крык працы).

Зборнік знойдзе сабе чытача, асабліва сярод вясковай моладзі, на якую відаць і разьлічана выданьне.

Астаповіч.